

ÖĞRETMEN ADAYLARININ DEMOKRATİK TUTUMLARI

(Fırat, Dicle, 7 Aralık, Cumhuriyet ve Erzincan
Üniversiteleri Örneği)¹

**Democratic Attitudes of Prospective Teachers
(Case of Fırat, Dicle, 7 Aralık, Cumhuriyet and
Erzincan Universities)**

**Mehmet Nuri GÖMLEKSİZ²
Sare ÇETİNTAŞ³**

Özet

Eğitim sistemlerinin en önemli işlevlerinden birisi demokratik bireyler yetiştirmektir. Demokrasi ancak demokrasiyi davranış biçimi olarak özümsemiş ve demokrasi ilkelerini yaşama uygulayabilmiş insanlardan oluşan toplumlarda yaşamakta ve gelişmektedir. Demokrasiyi yaşatma, demokratik değerleri benimsemiş bireyleri yetiştirmekle mümkündür. Bu araştırmanın amacı Eğitim Fakültelerinde öğrenim gören öğretmen adaylarının demokratik tutumlarını belirlemektir. Araştırmada Gözütok (1995) tarafından Türkçeye uyarlanan "Demokratik Tutum Ölçeği" kullanılmıştır. Öğretmen adaylarının demokratik tutumları cinsiyet, üniversite, bölüm, anne eğitim düzeyi, gelir düzeyi, kardeş sayısı değişkenleri açısından farklılaşırken, baba eğitim düzeyine göre farklılaşmanın olmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Demokratik tutumlar, eğitim fakültesi, öğretmen adayları.

Abstract

One of the most important functions of any educational system is to bring up democratic individuals. Democracy survives and develops only in the societies formed of people who have grasped it as behaviour and who can apply its principles their lives. Maintaining democracy will be possible by bringing up individuals who accept democratic values. The purpose of this research is to assess the democratic attitudes of prospective teachers enrolled in Education Faculties. "Democratic Attitude Scale" adapted into Turkish by Gözütok (1995) was used in the study. Democratic attitudes of prospective teachers differed significantly in terms of gender, university, department, education level of their mothers, economic status of their parents and number of sibling but did not differ in terms of education level of their

¹ Bu makale Doç. Dr. Mehmet Nuri Gömleksiz'in danışmanlığında Sare Çetintaş tarafından hazırlanan "Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Demokratik Tutumları (Fırat, Dicle, 7 Aralık, Cumhuriyet ve Erzincan Üniversiteleri Eğitim Fakülteleri Örneği)" adlı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

² Doç. Dr. Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Eğitim Programları ve Öğretim Ana Bilim Dalı, 23119, Elazığ, nurigomleksiz@yahoo.com

³ Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Programları ve Öğretim ABD Yüksek Lisans Öğrencisi, 23119, Elazığ.

fathers.

Key Words: *Democracy, democratic attitudes, education faculty, prospective teachers.*

1.GİRİŞ

Demokrasi bir toplumun kendisine ve insanlarına verdiği değer en iyi anlaşılabilceği bir yoldur (Gutman, 1987). Demokrasi bir yaşam tarzıdır ve “toplumlara genel olarak bakıldığında toplumların yaşam kalitesinin, ekonomik gelişmişlik düzeyinin yanında demokrasideki gelişmişlik düzeyi ile de yakından ilgili olduğu görülmektedir” (Karahan ve diğ., 2006). Demokrasi, yetişmiş kuşağın yetişmekte olan veya hayata başlayan kuşağa düşünce ve duygularını aktararak anlamını bulur. Bu hem kendi yaşantısı yoluyla hem de belirli programlarla sağlanır (Arıbaş,1999: 21).

Eşitsizlik, toplum halindeki insan yaşantısını tehlikeye atar. Toplumda eşitsizliğin azalması derecesinde adalet, hürriyet ve eşitlik gündeme gelir. Sonuçta, toplumsal örgütlenme biçimlerine göre demokrasinin çeşitli düzeylerinden söz edilir. Bu nedenle, Amerika ile Batı Avrupa ülkelerindeki demokrasi süreci farklı gelişim özellikleri taşımaktadır. Örneğin, demokrasi toplumsal örgütlenme düzeyine göre, Antik Yunan, Roma, Fransa, Almanya, Avusturya, İngiltere ile Amerika’da farklı süreçlerde gelişmiş ve işlerlik kazanmıştır (Hassan, 1990: 298).

Türk toplumunda demokrasi adına tutarlı iyileştirmeler Tanzimat’la birlikte başlamıştır. Medreseli, mektepli ile uzak ve yakın doğu medeniyetlerini Türk kimliğinde uzlaştırma girişimleri, Atatürk’ün önderliğinde kararlı hale dönüşmüştür (Mumcu, 1994: 14; Güvenç, 1997: 28–32). Bu çerçevede, Türk toplumunda devletin temelleri demokrasiye dayandırılmış ve Cumhuriyetin ilanı ile demokrasi süreci başlamıştır. Demokrasinin eğitime yansması, eğitimi geleneksellikten kurtarıp çağdaşlığı ve bilimselliği temel alan bir anlayışı benimsemesinde etkili olmuştur. Bu çerçevede, bir yandan toplumsal refahın açlık ve baskının yerini alması öne çıkartılırken, diğer yandan ahlak öğretileri vurgulanıp kişilerin aç gözlülük ve kinden uzaklaşıp; özgür ve bilimsel düşünmeyi kazanmaları ve büyük tasarılar gerçekleştirmelerini sağlayacak bir eğitim anlayışı benimsenmiştir (Touraine,1997: 270–271; Kongar, 1993: 49).

Ülkemizin, günümüzde yaşanan hızlı bilimsel ve teknolojik gelişmelere ayak uydurarak bilgi toplumuna geçmesi ancak nitelikli eğitimle sağlanabilir. Nitelikli eğitim ise demokratik ortamlarda bilimsel yöntemlerle yapılabilmektedir. Bu nedenle eğitim sisteminin bilimsel, demokratik içeriğe kavuşturulması önemlidir. Her düzeyde yürütülen eğitimden herkes ilgisi ve yeteneği doğrultusunda yararlanabilmelidir. Eğitimin yönetici, öğretmen, öğrenci, çalışan, veli ve ilgili bütün tarafları ile okul, sınıf, spor tesisleri gibi fiziksel olanakları bilimsel ve demokratik eğitimin temel ilkelerine uygun konuma ve koşullara kavuşturulmalıdır. Bu özellikler ülkenin bütün eğitim kurumlarında eşit olmalıdır (Kepenekçi, 2003:161).

Toplumların demokratikleşmesi, siyasal yapıların demokratik

kriterlere göre oluşturulması, insanların demokratik kişiliğe sahip olmaları hem duygu hem de akıl ve bilimin uyum içerisinde olması ile sağlanabilir. Tüm toplumsal kurumlar demokratik yönetimin dayandığı bu ilkelere uygun hareket etmek durumundadırlar. Bu doğrultuda eğitim kurumlarının da bu çerçevenin dışında olması düşünülemez (Duman, 2004: 96). Şüphesiz, demokratik tutum ve davranışların kazandırılmasında eğitimin önemli bir yeri vardır. Ancak bireyin ilk eğitiminin başladığı yetiştiği kurum olan ailenin de önemi göz ardı edilmemelidir. Bireylerin demokratik tutumları edinmelerinde ailenin rolü ve önemi da yadsınamaz.

Demokratik bir eğitimin nitelikleri, bireysellik, sosyallik, millilik, evrensellik olarak sıralanırken; demokratik bir eğitimin amacı da kendini tanıma, birey olduğunun bilincine varma, içinde bulunduğu ekonomik şartlarla kültürü etik ilkeler çerçevesinde benimseme, ötekini tanıma ve birlikte hareket etmeyi öğrenmedir. Bireysellik ile birey, kendi yaşamını özgürce yaşama yollarını öğrenerek yaşamında bütünlük sağlamayı öğrenirken, sosyallik ile farklı düşüncelere anlayışla yaklaşmayı, millilik ile milli bilinç güçlendirmeyi, evrensellik ile de dünyadaki bireyleri bütünü birer parçaları şeklinde düşünmeyi öğrenir (Cüceloğlu, 2000: 38). Demokratik insan yeniliklere ve değişime açıktır, kendini yeniler, kuşkucudur, araştırmacıdır ve bağımsız düşünen bireydir (Tanilli, 1981).

Demokratik yaşamışın ancak demokratik yaşamış yoluyla öğrenilebildiği (Ertürk, 1985) dikkate alınır, bireylerin demokratik tutum ve davranışları edinmesinde oluşturulan demokratik ortamların önemi ortaya çıkar. Demokratik sınıf ortamları öğrenciyi olumlu yönde etkiler ve onların demokratik tutum ve davranışları kazanmasına katkıda bulunur. Öğrenme sürecine aktif katılan, sorumluluk alan ve görüşlerini rahat biçimde ifade edebilen öğrenciler daha anlamlı öğrenirler (Duman ve Koç, 2004).

Demokratik tutum ve davranışların okullarda kazandırılması ile bilinçli vatandaş yetiştirilmiş olacaktır. Bilinçli vatandaş, toplum kararlarına etkili bir şekilde katılarak hak ve sorumluluklarını yerine getiren bireydir. Bu yolla birey gerek ülkede demokrasinin gelişmesine gerekse kendi yaşam standardının yükselmesine katkıda bulunacaktır (Sağlam, 1997). Bunun yanı sıra sınıf ortamlarının demokratik bir özellik taşıması öğrenci başarısını önemli ölçüde etkilemektedir. Böyle bir ortam öğrencilerde demokratik tutum ve davranışların gelişmesini sağlayacaktır (Yağcı, 1998, 21).

Öğretmen yetiştiren eğitimcilerin öğretmen adaylarının demokratik tutum ve davranışları kazanmasında etkisi göz ardı edilemez. Onların ortaya koyduğu demokratik iletişim ve öğrenme ortamları öğretmen adaylarının da demokratik tutumları benimseyip içselleştirmesini sağlayacaktır. Ancak bu konuda yapılan araştırmalar eğitim fakültelerindeki öğretmen adaylarının öğretim elemanlarını pek demokratik bulmadıklarını ortaya koymaktadır (Yüksel, 2004; Duman ve Koç, 2004; Ekiz, 2003). Öğretmen yetiştiren öğretim elemanlarının demokratik tutum ve davranışları içselleştirip, bunları

sınıf ortamındaki uygulamalara yansıtması geleceğin öğretmenlerinin de benzer tutum ve davranışları benimsemelerine katkıda bulunacaktır. Bunun sonucunda oluşturulacak demokratik ortamlar sorgulayan, eleştiren, yeni görüşlere ve eleştirilere açık bireylerin yetişmesini sağlayacaktır. Eğitim Fakültelerinde görev yapan öğretim elemanlarının demokratik tutum ve davranışlar sergileyerek geleceğin öğretmeni olacak öğrencilerine iyi örnek olmalıdırlar (Duman ve Koç, 2004).

Okullar demokratik kültürü benimsetmede önemli bir role sahiptir. Bunun yanı sıra okulların sosyalleştirici bir işlevi de bulunmaktadır. Okulların bu rol ve işlevlerini yerine getirebilmeleri çağdaş ve uygun öğretim programları, elverişli öğrenme ortamları ve bunu yürütebilecek öğretmenler ile gerçekleşir. Öğretmenlerin öğrencilerinde demokratik değerleri geliştirmeleri ise bilgi, beceri ve değerleri kendi demokratik tutumları ile birleştirip öğrenciye sunabildikleri zaman gerçekleşebilir (Taçman, 2009: 37). Öğretmeninden demokratik tutum ve davranışları sınıf ortamında gözleyen öğrenci, bunları kendisi için bir yaşam tarzı olarak görecektir ve benimseyecektir. Böylece öğrenciler demokratik anlayışı benimseme ve yaşam tarzı haline getirmeye yönelebilecektir.

1.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, öğretmen adaylarının demokratik tutumlarını belirlemek ve demokratik tutumları arasında çeşitli değişkenler açısından bir farkın olup olmadığını ortaya koymaktır. Bu çerçevede şu soruya cevap aranmıştır: Öğretmen adaylarının demokratik tutumları cinsiyetlerine, öğrenim gördükleri üniversitelere, bölümlere, anne ve babalarının eğitim durumlarına, ailelerinin gelir düzeylerine ve kardeş sayılarına göre değişmekte midir?

2. YÖNTEM

2.1. Evren ve Örneklem

Betimsel nitelikteki araştırmanın evreni 2007–2008 eğitim öğretim yılında Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, 7 Aralık Üniversitesi Muallim Rıfat Eğitim Fakültesi, Erzincan Üniversitesi ve Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğrenim gören son sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Evrenin tamamı örneklem olarak alındığından ayrıca örneklem seçimine gidilmemiştir.

Araştırmaya Erzincan, 7 Aralık, Fırat, Dicle ve Cumhuriyet Üniversitelerinden 623'ü erkek, 548'i kız olmak üzere toplam 1171 öğretmen adayı katılmıştır. Bu öğretmen adaylarının 371'i sınıf öğretmenliği, 158'i fen bilgisi öğretmenliği, 132'si sosyal bilgiler öğretmenliği, 178'i matematik öğretmenliği, 39'u bedeni eğitimi öğretmenliği, 223'ü Türkçe öğretmenliği, 49'u resim öğretmenliği, 21'i de okul öncesi öğretmenliği programlarında öğrenim görmektedir.

Çizelge 1: Öğretmen Adaylarına İlişkin Kişisel Bilgilerin Dağılımları

Demografik Özellikler		f	%
Cinsiyet	Erkek	623	53,2
	Kız	548	46,8
	Toplam	1171	100,0
Üniversite	Erzincan Üniversitesi	299	25,5
	7 Aralık Üniversitesi	101	8,6
	Fırat Üniversitesi	321	27,4
	Dicle Üniversitesi	192	16,3
	Cumhuriyet Üniversitesi	258	22,2
	Toplam	1171	100,0
Bölüm	Sınıf Öğretmenliği	371	31,6
	Fen Bilgisi Öğretmenliği	158	13,4
	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	132	11,2
	Matematik Öğretmenliği	178	15,2
	Beden Eğitimi Öğretmenliği	39	3,3
	Türkçe Öğretmenliği	223	19
	Resim Öğretmenliği	49	4,1
	Okul Öncesi Öğretmenliği	21	1,8
	Toplam	1171	100,0

2.2. Veri Toplama Aracı ve Verilerin Analizi

Öğretmenlerin demokratik tutumlarını belirlemek amacıyla “Published for the Attitude Research Laboratory” tarafından geliştirilen “Teacher Opinions on Democracy” ölçeğinin G ve H formlarından elde edilen ve Türkçe geçerlik-güvenirlilik analizleri Gözütok (1995) tarafından yapılan “Demokratik Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçekte 32’si olumlu, 18’i de olumsuz olmak üzere toplam 50 madde yer almaktadır. Ölçekten alınabilecek puanlar 0–50 arasında değişmektedir ve ölçekten alınan puanın yüksekliği bireyin demokratik tutum düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğin güvenirlik katsayısı 0,87 olarak hesaplanmıştır. Ölçekteki maddeler “katılıyorum” ve “katılmıyorum” biçiminde cevaplanmıştır. Katılıyorum seçeneği için 1, katılmıyorum seçeneği için 0 verilmiştir. Olumsuz maddelerde bu puanlamanın tersi yapılmıştır. Verilerin analizinde yüzde, frekans, bağımsız gruplar t testi, tek yönlü varyans analizi ve LSD testi kullanılmıştır. Ayrıca yapılan levene testi sonucunda anlamlı bir farklılık bulunduğu, t testi yerine MWU, varyans analizi yerine de KWH testi uygulanmıştır. KWH testi sonucunda anlamlı farklılığın belirlendiği durumlarda, farkın kaynağının belirlemek için grupların ikili kombinasyonları üzerinden Mann Whitney U testi yapılmıştır.

3.BULGULAR VE YORUM

Araştırmada elde edilen bulgular öğretmen adaylarının cinsiyetlerine, öğrenim gördükleri üniversiteye, bölümlere, öğretim şekillerine, anne ve babalarının eğitim düzeylerine, ailelerinin gelir düzeyine göre ve kardeş sayısına göre tablolar halinde ele alınmış ve yorumlanmıştır.

Çizelge 2’de cinsiyet değişkeni açısından araştırma kapsamına alınan öğretmen adaylarının demokratik tutumlarına ilişkin Mann Whitney U testi sonuçları görülmektedir.

Çizelge 2: Cinsiyete Değişkenine Göre Öğretmen Adaylarının Demokratik Tutumlarına İlişkin MWU Testi Sonuçları

Cinsiyet	n	\bar{X}	ss	sd	Levene Testi		t	p	MWU	p	Sıra Ort.
					F	p					
Kız	548	36,15	4,24	1169	7,963*	0,005	5,762*	0,000	138689,5*	0,000	644,42
Erkek	623	34,60	4,88								534,62

*p<0,05

Cinsiyet değişkenine göre öğretmen adaylarının demokratik tutumlarına ilişkin MWU testi sonuçları öğretmen adaylarının demokratik tutumları arasında anlamlı bir fark ($U=138689,5$, $p<0,05$) olduğunu göstermektedir. Grupların sıra ortalamaları incelendiğinde kız öğrencilerin tutum puanlarının ($SO=644,42$), erkek öğrencilerin tutum puanlarından ($SO=534,62$) daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu bulguya göre kız öğrencilerin demokratik tutumlarının erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

Çizelge 3: Üniversite Değişkenine Göre Öğretmen Adaylarının Demokratik Tutumlarına İlişkin KWH Testi Sonuçları

Üniversite	n	Sıra Ortalaması	sd	KWH	p	Fark
Erzincan Üniversitesi	299	587,87	4	29,899*	0,000	1-5, 2-1,3,5 4-1,3,5
7 Aralık Üniversitesi	101	672,21				
Fırat Üniversitesi	321	559,50				
Dicle Üniversitesi	192	669,40				
Cumhuriyet	258	520,98				
Toplam	1171					
Levene: 2,919		p: 0,020				

*p<.005

Çizelge 3’deki KWH testi sonuçlarına göre öğretmen adaylarının öğrenim gördükleri üniversite değişkeni açısından demokratik tutumlarının istatistiksel olarak farklılaştığı görülmektedir [$KWH_{(4)}=29,899$, $p<0,05$].

Farkın kaynağını belirlemek için gruplara ikili kombinasyonlar halinde MWU testi uygulanmıştır. Buna göre farklılaşma Erzincan Üniversitesi ile (SO=587,87) Cumhuriyet Üniversitesi (SO=520,98); 7 Aralık Üniversitesi ile (SO= 672,21) Erzincan (SO= 587,87), Fırat (SO= 559,50) ve Cumhuriyet (SO= 520,98) Üniversiteleri; Dicle Üniversitesi ile (SO=669,40) Erzincan (SO= 587,87), Fırat (SO= 559,50) ve Dicle (SO=669,40) Üniversitelerinde öğrenim gören öğretmen adaylarının tutumları arasında gerçekleşmiştir. En yüksek tutum puanı 7 Aralık Üniversitesi Eğitim Fakültesi'ndeki öğretmen adaylarında, en düşük tutum puanı ise Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi'ndeki öğretmen adaylarında bulunmaktadır. En yüksek tutum puanının araştırma evreninde yer alan üniversiteler arasında en yeni olan 7 Aralık Üniversitesi'ndeki öğretmen adaylarında bulunması dikkat çeken bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu üniversitenin araştırma kapsamındaki diğer üniversitelere göre en yeni üniversite olması; buna bağlı olarak öğrenci sayısının daha az olması ve bunun sonucunda da öğretim elemanları ile öğrenciler arasında birebir, daha fazla ve yoğun iletişim ortamının oluşturulmasına bağlanabilir. Diğer üniversitelerdeki öğrenci sayısının kalabalık olması, böyle bir iletişimi engelleyici bir faktör olarak düşünülebilir. Nitekim yapılan araştırmalar sınıf mevcutlarının kalabalık olmasının öğrencilerin tümüne ulaşmayı engellediğini (Yalar, 2010: 34), kalabalık ortamların demokratik davranışları kazandırmada, öğrencilere eşit davranmada ve öğrencileri etkinliklere katmada güçlükler neden olduğunu ve öğretmenlerin zorlandıklarını ortaya koymaktadır (Gürol ve Yalçın, 2009).

Çizelge 4: Bölüm Değişkenine Göre Öğretmen Adaylarının Demokratik Tutumlarına İlişkin KWH Testi Sonuçları

Bölüm	n	Sıra Ortalaması	Sd	KWH	p	Anlamlı Fark (MWU)
Sınıf Öğretmenliği	371	593,34	7	33,804*	0,000	1-5,7 6-1,2,3,4,5,7
Fen Bilgisi Öğretmenliği	158	540,45				
Sosyal Bilgiler	132	539,07				
Matematik Öğretmenliği	178	583,07				
Beden Eğitimi	39	475,49				
Türkçe Öğretmenliği	223	683,09				
Resim İş Öğretmenliği	49	474,79				
Okul Öncesi Öğretmenliği	21	551,88				
Toplam	1171					
Levene: 2,318		p= 0,024				

*p<.005

Çizelge 4'deki bulgular incelendiğinde öğretmen adaylarının

demokratik tutumlarının öğrenim gördükleri bölüm değişkeni açısından farklılaştığı görülmektedir [$KWH_{(7)}=33,804$ $p<0,05$]. Farklılığın kaynağını belirlemek için gruplara ikili kombinasyonlar halinde MWU testi uygulanmıştır. MWU testi sonucu farklılaşmanın Sınıf Öğretmenliği (SO=593,34) ile Beden Eğitimi (SO=475,49) ve Resim İş Öğretmenliği (SO=475,49); Türkçe Öğretmenliği (SO=683,09) ile Sınıf (SO=593,34), Fen Bilgisi (SO=540,45), Sosyal Bilgiler (SO=539,07), Matematik (SO=583,07), Beden Eğitimi (SO=475,49), Resim İş (SO=474,79) ve Okul Öncesi Öğretmenliği'nde (SO=551,88) öğrenim gören öğretmen adayları arasında olduğu belirlenmiştir. En düşük demokratik tutum puanına Resim İş Öğretmenliği, en yüksek demokratik tutum puanına ise Türkçe Öğretmenliği öğrencileri sahiptir.

Çizelge 5'de anne eğitim düzeyi değişkeni açısından araştırma kapsamında bulunan öğretmen adaylarının demokratik tutumlarına ilişkin varyans analizi sonuçları yer almaktadır.

Çizelge 5: Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Öğretmen Adaylarının Demokratik Tutumlarına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Anne Eğitim Düzeyi	N	\bar{X}	Ss	Varyans Kaynağı	Kar. Top.	sd	Kar. Ort.	F	p	Fark
Okuryazar değil	314	36,39	4,34	Gruplar Arası	652,275	4	163,069	7,698*	0,000	1-2
İlkokul	588	35,21	4,70							1-3
Ortaokul	82	34,24	4,53	Gruplar İçi	24699,457	1166	21,183			1-4
Lise	128	34,69	4,72							1-5
Üniversite	59	33,78	4,86	Toplam	25351,732	1170				
Levene: 0,477 p: 0,752										

* $p<0,05$

Öğretmen adaylarının demokratik tutum puanları annelerinin eğitim düzeyi değişkeni açısından anlamlı olarak farklılaşmaktadır [$F_{(4-1166)}=7,698$; $p<0,05$]. Scheffe testi farkın annesi okuryazar olmayanlar ile ($\bar{X}=36,39$) annesi ilkokul ($\bar{X}=35,21$), ortaokul ($\bar{X}=34,24$), lise ($\bar{X}=34,69$) ve üniversite mezunu ($\bar{X}=33,78$) olanlar; annesi ilkokul mezunu olanlar ($\bar{X}=35,21$) ile annesi lise ($\bar{X}=34,69$) ve üniversite mezunu ($\bar{X}=33,78$) olanlar arasında gerçekleştiğini göstermektedir. En düşük tutum puanının annesi üniversite mezunu olanlarda ($\bar{X}=36,39$), en yüksek tutum puanının ise annesi okuryazar olmayanlarda ($\bar{X}=33,78$) bulunması dikkat çekici bir bulgudur.

Çizelge 6: Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Öğretmen Adaylarının Demokratik Tutumlarına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Baba Eğitim Düzeyi	n	\bar{X}	ss	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	P
Okuryazar değil	58	35,91	4,34	Gruplar Arası	68,833	4	17,208	0,794	0,529
İlkokul mezunu	433	35,39	4,45						
Ortaokul mezunu	158	35,16	5,64	Gruplar İçi	25282,899	1166	21,683		
Lise mezunu	308	35,49	4,50						
Üniversite mez.	214	34,93	4,57	Toplam	25351,732	1170			
Levene: 1,164 p: 0,325									

Çizelge 6'daki bulgulara bakıldığında baba eğitim düzeyi değişkenine göre demokratik tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık görülmemektedir [$F_{(4-1166)}=0,794$; $p<0,05$]. Buna göre babanın eğitim düzeyinin öğrencilerin demokratik tutumlarında farklılaşmaya neden olmadığı söylenebilir.

Çizelge 7: Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Öğretmen Adaylarının Demokratik Tutumlarına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Gelir Düzeyi	n	\bar{X}	ss	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	p	LSD
Üst	268	34,78	4,52	Gruplar Arası	139,306	2	69,653	3,227*	0,040	2-1, 3-1
Orta	800	35,42	4,63							
Alt	103	36,02	5,07	Gruplar İçi	25212,426	1168	21,586			
Toplam	1171	35,33	4,65							
Levene: 0,860 p: 0,424										

* $p<0,05$

Ailelerin gelir düzeyi değişkenine göre yapılan varyans analizi sonucunda öğretmen adaylarının demokratik tutum puanları arasında anlamlı farklılık belirlenmiştir [$F_{(2-1168)}=3,227$; $p<0,05$]. Farklılaşma, aileleri orta ($\bar{X}=36,02$) ve alt gelir düzeyinde ($\bar{X}=35,42$) olanlar ile üst gelir düzeyinde ($\bar{X}=34,78$) olanlar arasında gerçekleşmiştir. Aileleri orta ve alt gelir düzeyinde olan öğretmen adaylarının demokratik tutum puanları, üst gelir düzeyindeki öğretmen adaylarının demokratik tutum puanlarından daha yüksek çıkmıştır. Bu sonuca göre, gelir düzeyinin yüksek olmasının demokratik tutumların da yüksek olmasını gerektirmeyeceği söylenebilir. Bireyin toplumsal yaşam içerisinde, insan haklarına duyarlılık göstermesi

doğrudan kendisinin veya ailesinin gelir düzeyinin yüksekliği ile ilişkilendirilmeyebilir. Hatta bireyin sahip olduğu imkanların azlığı paylaşma duygusunu ve insan haklarına saygıyı artırmaya katkıda da bulunabilir.

Çizelge 8: Kardeş Sayısı Değişkenine Göre Öğretmen Adaylarının Demokratik Tutumlarına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Kardeş Sayısı	n	\bar{X}	ss	Varyans Kaynağı	Kar. Top.	sd	Kareler Ort.	F	p	Fark
1 Kardeş	187	34,34	4,90	Gruplar Arası	455,754	4	91,151	4,265*	0,001	4-1, 5-1, 6-1, 6-2, 6-3
2 Kardeş	188	34,93	4,97							
3 Kardeş	255	35,05	4,59	Gruplar İçi	24895,978	1165	21,370			
4 Kardeş	178	35,69	4,29							
5 Kardeş	138	35,88	4,58	Toplam	25351,732	1170				
6 ve üstü	225	36,17	4,40							
Levene: 1,649		p: 0,144								

*p<0,05

Toplam \bar{X} = 35,33

Kardeş sayısı değişkenine göre öğrencilerin demokratik tutumları arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmaktadır [$F_{(4-1165)}=4,265$; $p<0,05$]. Scheffe testi sonucunda farklılaşmanın kardeş sayısı dört olan öğretmen adayları ($\bar{X}=35,69$) ile kardeş sayısı bir olanlar ($\bar{X}=34,34$); kardeş sayısı beş olanlar ($\bar{X}=35,88$) ile bir olanlar ($\bar{X}=34,34$); kardeş sayısı altı olanlar ($\bar{X}=36,17$) ile kardeş sayısı bir ($\bar{X}=34,34$), iki ($\bar{X}=34,93$) ve üç ($\bar{X}=35,05$) olanlar arasında gerçekleştiği belirlenmiştir. Kısaca bulgular, demokratik tutumların kardeş sayısı 1 olanlar ile 3'ten daha fazla olanlar arasında farklılaştığını ortaya koymaktadır. Bu ise, öğretmen adaylarının kardeş sayısı arttıkça demokratik tutumlarının da arttığını göstermektedir. Bu durumu kalabalık ortamların bireye daha yoğun iletişim ve paylaşım imkan ve fırsatları sunmasına ve sosyalleşmede daha etkili olmasına bağlamak mümkündür.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Öğretmen adaylarının demokratik tutumlarının incelendiği bu araştırma kapsamında yer alan katılımcıların demokratik tutumların cinsiyetlerine göre farklılaştığı belirlenmiştir. Kızların demokratik tutumları erkeklere göre daha yüksek bulunmuştur. Bu sonuç Ada ve Koç (2000), Ektem ve Sünbül (2011), Ercoşkun ve Nalçacı'nın (2008) öğrencilerin demokratik tutumlarının cinsiyetlerine göre anlamlı biçimde farklılaşmadığı yönünde ulaştığı sonuçlar ile örtüşmezken; kız öğrencilerin demokratik tutumlarının daha yüksek bulunduğu önceki araştırma bulgularıyla paralellik göstermektedir (Büyükkaragöz, 1995; Sağlam, 2000; Yanardağ, 2000; Demoulin ve Kolstad, 2000; Saracaloğlu ve diğ., 2004; Aycan ve Çalık, 2003; Ulusoy, 2007; Genç ve Kalafat, 2008; Gömleksiz ve Kan, 2008). Kızların demokratik değerleri daha fazla benimsemelerinde son zamanlardaki medya,

resmi kurum ve kuruluşların kadın hakları ile ilgili yaptığı çalışmaların etkisi olduğu söylenebilir.

Öğretmen adaylarının demokratik tutumlarının öğrenim gördükleri üniversiteye göre farklılaştığı belirlenmiştir. 7 Aralık Üniversitesi Eğitim Fakültesi'ndeki öğretmen adayları en yüksek demokratik tutum puanına sahip iken, Cumhuriyet Üniversitesi'ndeki öğretmen adayları en düşük tutum puanına sahiptir. Araştırma kapsamındaki üniversiteler içerisinde en yeni olan üniversitedeki öğretmen adaylarının tutum puanlarının diğer üniversitelerdeki öğretmen adaylarının tutum puanlarından daha yüksek çıkması dikkat çekici ve üzerinde düşünülmesi gereken bir bulgudur. Bu durumu üniversitedeki öğrenci sayısının daha az olmasına ve buna bağlı olarak öğretim elemanları ile öğrenciler arasında daha fazla iletişim sağlanmasına bağlamak mümkündür.

Araştırma ile öğretmen adaylarının demokratik tutumlarının öğrenim gördükleri bölümlerine göre farklılaştığı ortaya konmuştur. Türkçe öğretmenliğindeki öğretmen adaylarının en yüksek tutum puanına sahip olduğu belirlenmiştir. Türkçe bölümündeki öğretmen adaylarının demokratik tutumlarının daha olumlu düzeyde bulunmasını sosyal bir alan oluşu çerçevesinde ele almak mümkündür. Bu sonuç Saracaloğlu (2001), Ömerustaoğlu (2004), Güven (2004) ile Gömleksiz ve Kan'ın (2008) sosyal alan öğrencilerinin demokratik tutumlarının daha yüksek olduğu yönündeki araştırma sonuçlarıyla örtüşmektedir. Ancak, Ektem ve Sünbül'ün (2011) öğretmen adaylarının demokratik tutum puanlarının öğrenim gördükleri anabilim dallarına göre değişmediği yönünde ulaştıkları sonuç ile mevcut araştırmanın sonucu örtüşmemektedir.

Anne eğitim düzeyi değişkeni açısından Eğitim Fakültelerindeki öğretmen adaylarının demokratik tutumları arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Annesi okuryazar olmayan öğretmen adaylarının demokratik tutumları, annesi ilkokul, ortaokul, lise ve üniversite mezunu olanlardan daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca araştırmada ulaşılan en dikkat çekici bir sonuç da annesi üniversite mezunu olanların en düşük demokratik tutum puanına sahip olmalarıdır. Bu sonuç, anne eğitim düzeyi yüksek olanların demokratik tutum puanlarının da yüksek bulunduğu konu ile ilgili önceki araştırma sonuçlarıyla (Özbek, 2004; Saracaloğlu ve diğ., 2004; Gömleksiz ve Kan, 2008) örtüşmemektedir. Genç ve Kalafat da (2007) öğretmen adaylarının demokratik tutumlarının annelerinin öğrenim durumuna göre değişmediğini belirlemiştir. Bu sonuç mevcut araştırmanın bu yöndeki sonucuyla örtüşmemektedir. Öğretmen adaylarının babalarının eğitim düzeyi değişkenine göre demokratik tutumları ise değişmemektedir.

Öğretmen adaylarının ailelerinin gelir düzeyine göre demokratik tutumlarının farklılaştığı mevcut araştırma ile ortaya konmuştur. Aileleri orta ve alt gelir düzeyinde olan öğretmen adaylarının demokratik tutumları, üst gelir düzeyindekilerin demokratik tutumlarından daha olumlu çıkmıştır. Bu, gelir düzeyi yükseldikçe demokratik tutumlarda azalma olduğunu göstermektedir. Ulaşılan bu sonuç, Gömleksiz ve Kan'ın (2008) ailenin gelir düzeyinin yükselmesinin bireyin demokratik tutumunu olumlu yönde

etkilediğini gösteren araştırma sonucuyla örtüşmemektedir. Gelir düzeyinin düşük olması, bireyin demokratik tutumunun da düşük olmasını gerektireceği bir durum söz konusu olmayacağı gibi, bireyin toplumsal yaşamla ve insan hakları ile ilgili kurallara hassas olmasına da engel değildir. Aksine, eldeki imkânların azlığının paylaşma duygusunu geliştirmeye katkıda bulunduğu gibi bir yorumda bulunmak mümkündür. Ancak Bulut Serin'in (2006) öğretmen adaylarının ailelerinin gelir düzeyine göre demokratik tutum puan ortalamalarının farklılaşmadığı yönündeki araştırma sonucu mevcut araştırmanın bu yöndeki sonucu ile örtüşmemektedir.

Kardeş sayısı değişkeni açısından öğretmen adaylarının demokratik tutumları arasında anlamlı bir farklılaşma belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının kardeş sayısı azaldıkça demokratik tutum puanlarının düştüğü, kardeş sayısı arttıkça demokratik tutumların da arttığı görülmüştür. Bu sonucu, kalabalık aile ortamlarında yetişmiş olan bireylerin demokrasinin fonksiyonlarından olan yardımlaşma, hoşgörü, saygı ve sevgi hususunda diğerlerine göre daha çok paylaşım ortamı bulmalarına ve bunları zaman içerisinde içselleştirip, yaşam tarzı haline getirmelerine bağlamak mümkündür.

5. ÖNERİLER

Araştırma ile ulaşılan sonuçlara bağlı olarak şu önerilerde bulunmaktadır:

1. Derslerde demokratik katılımı sağlayıcı öğretim strateji, yöntem ve tekniklerini kullanarak öğretmen adaylarının kendi görüş ve düşüncelerini ifade edebilmelerine imkan sağlanmalıdır.
2. Öğretmen yetiştiren kurumlarda görev yapan öğretim elemanları demokratik tutum ve değerleri kazandırmadaki etkilerini dikkate alarak, olumlu rol model olmaları gerektiğinin bilincinde olmalıdır. Bunun için öğrencilerin derslere aktif katılımlarının sağlanması hususunda eğitimciler bilinçlendirilmelidir.
3. Öğretmen yetiştiren kurumların eğitim programlarında insan hakları, demokrasi eğitimi gibi derslere ve projelere yer verilmelidir.
4. Demokratik tutumların kazanılmasında ders dışı etkinliklerin de önemi dikkate alınarak, öğrencilerde sorumluluk duygusu geliştirilerek, öz güvenlerinin desteklenmesi ve kendi başlarına karar verebilme becerisinin geliştirilmesi sağlanmalıdır.
5. Anne babaların demokratik davranışlarını geliştirici yaygın eğitim programları düzenlenmelidir. Bu çerçevede anne-baba ve çocuk eğitimine dönük seminer, konferans ve benzeri programlarla aile bireyleri bilinçlendirilebilir. Ayrıca görsel ve yazılı medyada bu konuya ilişkin yayınlara yer verilmelidir.
6. Öğretmen yetiştiren kurumlarda demokrasi eğitimi pratiğe dönüştürülmeli ve çeşitli seminerler, düşünce atölyeleri düzenlenerek uygulamalı çalışmalara yer verilmelidir.
7. Öğretmen adayları demokratik tutumları geliştirmeye yönelik öğretim yöntemleri konusunda yeterince bilgi sahibi olmalıdır.

KAYNAKLAR

- Ada, Ş. ve Koç, M. (2000). *Üniversite Öğrencilerinin Lisans Eğitimleri Süresince Demokratik Tutumlardaki Değişmelerin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*, IX. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, 27-30 Eylül 2000, Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Erzurum.
- Arıbaş, S. (1999). Milli Kültür, Bilim ve Eğitim Alanındaki İlişki, *Milli Eğitim*, Sayı: 141, 19-21.
- Aycan, N. ve Çalık, D. (2003). İlköğretim Okullarında Demokrasi Eğitimi: Manisa İli Örneği, *C.B.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 19-29.
- Bulut Serin, N. (2006). Buca Eğitim Fakültesi, Psikolojik Danışma ve rehberlik Bölümü Öğrencilerinin (Okul Psikolojik Danışmanı Adayları) Demokratik Tutumları, *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19, 12-22.
- Büyükkaragöz, S. (1995). *Yüksek Öğretim Programları ve Demokratik Tutumlar*. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.
- Cüceloğlu, D. (2000). *İçimizdeki Biz*, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Demoulin, D.F. & Kolstad, R. (2000). Assessing the Gains of Behavioral Dynamics Essential for Success in Democracy for Teacher Education Students. *College Student Journal*, 34 (3), 417-424.
- Duman, B. (2004). *Öğrenme Öğretme Sürecindeki Entelektüel Şizofrenizm*, Uluslararası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu, 20-21 Mayıs 2004, Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Çanakkale.
- Duman, T. ve Koç, G. (2004). *Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Öğretim Elemanlarının Demokratik Tutum ve Davranışlarına İlişkin Görüşleri*, XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, 6-9 Temmuz 2004, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Ekiz, D. (2003). Öğretmen Adaylarının Öğretim Elemanları ve Dersler Hakkındaki Olumsuz Algılarının Tespit Edilmesi: Etnografik Bir Araştırma, *Eğitim Araştırmaları*, 12, 91-103.
- Ektem, I. S. ve Sünbül, A. M. (2011). Öğretmen Adaylarının Demokratik Tutumları Üzerine Bir Araştırma, *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31, 159-168.
- Ercoşkun, M. H. ve Nalçacı, A. (2008). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Empatik Beceri ve Demokratik Tutumlarının İncelenmesi. *Milli Eğitim*, Sayı: 180, 204-215.
- Ertürk, S. (1985). *Diktacı Tutum ve Demokrasi*, Dördüncü Baskı, Yelkentepe Yayınları:8, Ankara: Sistem Ofset Matbaası.
- Genç, S. Z. ve Kalafat, T. (2007). Öğretmen Adaylarının Demokratik Tutumları İle Problem Çözme Becerilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(22), 10-22.
- Genç, S. Z. ve Kalafat, T. (2008). Öğretmen Adaylarının Demokratik Tutumları ile Empatik Becerilerinin Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma, *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi*, Sayı: 19, 211-222.
- Gömleksiz, M. N. ve Kan A. Ü. (2008). Eğitim Fakültesi ve Tezsiz Yüksek Lisans Programlarına Kayıtlı Öğretmen Adaylarının Demokratik Tutumlarının Değerlendirilmesi (Fırat Üniversitesi Örneği), *Milli Eğitim*, Sayı: 178, 44-63
- Gözütok, D. (1995). *Öğretmenlerin Demokratik Tutumları*, Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.
- Gürol A. ve Yalçın, H. (2009). *İlköğretim Programının Öğrenci Sayısının Fazla Olduğu Sınıflarda Uygulanmasında Karşılaşılan Sorunlar*, VIII. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu'nda Sunulan Bildiri (21-23 Mayıs 2009), Osmangazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü, Eskişehir.
- Güven, İ. (2004). Sosyal Bilgiler Alan Öğretmen Adaylarının Okul Uygulamalarına Yönelik Görüşleri Üzerine Nitel Bir Araştırma, *Kuramdan Uygulamaya Eğitim Bilimleri*, 4(2), 270-299.
- Güvenç, B. (1997). *Türk Kimliği*, İstanbul: Remzi Kitapevi.

- Hassan, Ü. (1990). *Türkiye Tarihi I, Düşünce ve Bilim Tarihi*, İstanbul: Cem Yayınları.
- Karahan, T. F., Sardoğan, M. E., Özkamalı, E. ve Dicle, A. N. (2006). Öğretmen Adaylarında Demokratik Tutum, Nevrotik Eğilimler ve Kendini Gerçekleştirme, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30, 149-158
- Kepebekçi, K. Y. (2003). Demokratik Okul, *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 11,44-53
- Kongar, E. (1993). *Demokrasi ve Kültür*, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Mumcu, A. (1994). *Tarih Açısından Türk Tarihinin Temelleri ve Gelişimi*, İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Ömerustaoğlu, A. (2004). Felsefe Grubu Öğretmenliği ve Diğer Anabilim Dallarında Öğrenim Gören Öğrencilerin Demokratik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi, *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 7, 216-226.
- Özbek, R. (2004). *Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Amaçlarının Gerçekleşme Düzeyine İlişkin Öğretmen ve Öğrenci Tutumlarının Değerlendirilmesi*. Uluslararası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu, 20-21 Mayıs 2004 Bildiriler, Onsekiz Mart Üniversitesi Yayını.
- Sağlam, H. İ. (1997). "İlköğretim Okullarında Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretiminin Değerlendirilmesi." Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Sağlam, H. İ. (2000). Sosyal Bilgiler Dersinin Demokratik Tutum Geliştirmedeki Rolü, *Milli Eğitim*, Sayı: 146, 67-71.
- Saracaloğlu, A. S., Evin, İ. & Varol, S. R. (2004). İzmir İlinde Çeşitli Kurumlarda Görev Yapan Öğretmenler ile Öğretmen Adaylarının Demokratik Tutumları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 4 (2), 335-364.
- Taçman, M. (2009). İlköğretim Sınıf Öğretmenlerinin Demokratik Tutumları, *İlköğretim sınıf öğretmenlerinin demokratik tutumları*. www.world-education-center.org/index.php/cjes/article/.../6/9. Erişim Tarihi: 21.05.2011.
- Tanilli, S. (1982). *Devlet ve Demokrasi*, 3. Basım, İstanbul: Say Kitap Pazarlama.
- Touraine, A. (1997). *Demokrasi Nedir?* Çev: Olcay Kural, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ulusoy, K. (2007). "Lise Tarih Programında Yer Alan Geleneksel ve Demokratik Değerlere Yönelik Öğrenci Tutumlarının ve Görüşlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi." Yayımlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yağcı, E. (1998). Demokrasi ve Eğitim, *Eğitim ve Bilim*, 22(107), 15-22.
- Yalar, T. (2010). İlköğretim 3.Sınıflarda Türkçe Dersi Öğretiminde Karşılaşılan Sorunların Öğretmen Görüşlerine Göre Belirlenmesi, *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15, 30-41
- Yanardağ, A. (2000). "Üniversite Gençliğinin Demokratik Tutum ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma (Selçuk Üniversitesi Örneği)." Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Yüksel, S. (2004). Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Meslek Bilgisi Derslerine Yönelik Direnç Davranışları, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 4(1), 171-200.